

Samenvatting

Aan handen en voeten gebonden

Mis(ver)standen rond BDSM-scenes en de toereikendheid van zorg en recht

Naar aanleiding van een concrete casus heeft de minister van Veiligheid en Justitie besloten onderzoek te laten doen naar eventuele misstanden in de wereld van sadomasochisme of zoals de beoefenaren ervan tegenwoordig meer gewoon zijn te zeggen: BDSM. Deze afkorting is een containerbegrip en omvat de fenomenen bondage, discipline, dominantie, submissie, sadisme en masochisme. De termen BDSM en SM worden vaak als synoniem voor elkaar gebruikt en staan voor een seksuele voorkeur en een vorm van seksuele expressie die met wederzijdse toestemming gebruik maakt van fysiek opgelegde beperkingen, intense zenuwprikkels en het fantaseren van een machtsrollenspel.

Het onderzoek richt zich op vijf onderzoeksthema's, te weten:

1. Aard en omvang van BDSM-beoefening in Nederland
2. Omvang, aard en gevolgen van BDSM-misstanden in Nederland en de betrokkenheid van jonge en/of kwetsbare personen daarbij.
3. Strafrechtelijk kader rond BDSM in Nederland en in buurlanden
4. Beschikbare zorg bij BDSM-misstanden in Nederland en in buurlanden
5. Functioneren Nederlandse stelsel rond aanpak van BDSM-misstanden

Er zijn diverse onderzoeksmethoden ingezet om de onderzoeksvragen van de vijf thema's te beantwoorden. Er is gebruik gemaakt van internet- en mediaresearch, jurisprudentie, politie- en justitiegegevens (27 zaken), een websurvey (onder 597 leden van twee BDSM-websites –Fet-life en BDSMzaken – met relatief grote Nederlandse discussiefora), expertinterviews (dertien respondenten), doelgroepinterviews (achttien respondenten) en veldwerk. Daarnaast is er samenwerking gezocht met onderzoekers in België, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk om het buitenlanddeel van het onderzoek invulling te geven. Deze buitenlandse onderzoekers hebben ieder een essay geschreven. Tezamen vormen de essays het tweede deel van de rapportage. In deze samenvatting richten we ons echter op deel 1: het hoofdonderzoek. We doen dit door de belangrijkste bevindingen per onderzoeksthema weer te geven. Alvorens dat te doen, staan we kort stil bij het fenomeen BDSM.

BDSM geldt, naar gelang het perspectief, als stoornis, parafilie, perversie, geaardheid, oriëntatie, variatie, levensstijl of vrijetijdsbesteding. Seksuologen zijn vooral geïnteresseerd in de mate waarin BDSM voor de persoon opwindend en seksueel genot oplevert, of iemand er plezier aan beleeft en of het schadelijk is voor de persoon of anderen. Er is sprake van een uitgesproken intermediair, een spel, een rollenspel waardoor het fantaseren en het handelen een structuur en strenge vorm krijgt en een ritueel wordt.

Aan handen en voeten gebonden

Mis(ver)standen rond BDSM-scenes en de toereikendheid van zorg en recht

Ad 1 Aard en omvang van BDSM-beoefening in Nederland

In dit onderzoek hebben we ons met name gericht op dat deel van de BDSM-scene die zich manifesteert op internet, in clubs en op feesten. De betekenis van internet is groot; op het gebied van informatieverschaffing (voorlichting), maar ook als sociaal medium. Daarnaast fungeert het internet als een belangrijke ontmoetingsplaats voor het leggen van een eerste contact. Digitaal of niet, de sociale controle is – naar verluidt – aanzienlijk en lijkt te voorzien in een behoefte: BDSM is immers een spel met grenzen en het respecteren ervan dient scherp in het oog te worden gehouden. Internetfora dienen behalve als discussieplatform ook als een (waarschuwings)middel ter regulering en gedragscorrectie.

De BDSM-scenes kennen duidelijke hetero- en homoseksuele varianten, hoewel er ook dwarsverbanden bestaan. Er lijkt echter nauwelijks sprake van een lesbische BDSM-scene. Binnen de hetero BDSM-scene lijkt er een zekere tweedeling te bestaan, of in ieder geval sprake te zijn van een spanningsveld tussen de oudere en de jongere BDSM'ers. Zo willen jongeren liever niet steeds opnieuw horen 'hoe het moet' en bovendien vinden ze het prettiger om 'onder elkaar' te zijn; ook al om te voorkomen dat er situaties ontstaan waarin vooral oudere mannen op jacht gaan naar jongere vrouwen. Er zijn overigens ook verenigingen of verbanden waar jongeren en ouderen wel samen optrekken. Binnen de homo BDSM-scene lijkt deze generatiekloof zich niet voor te doen.

De BDSM-subcultuur is tot op zekere hoogte ook een tegencultuur, die zich kritisch opstelt tegenover de heersende seksuele (gelijkheids)moraal en hier mede bestaansrecht, trots en identiteit aan ontleent. Hiervoor zou de term geuzenbewustzijn kunnen worden gebruikt. Dit roept vervolgens de vraag op hoe ver de deelnemers aan de BDSM-subcultuur zouden willen gaan bij een proces van emancipatie en acceptatie. De BDSM-gemeenschap loopt, bij het slagen van het emancipatiestreven, immers het risico een groot deel van het eigen 'subversieve' karakter te zullen verliezen. De keerzijde van de sociale cohesie en controle binnen communities is dat iemand die een vervelende ervaring opdoet buiten de community het verwijt kan krijgen van onvoorzichtigheid (*blaming the victim*) en mede daardoor remming ervaart om hulp te zoeken bij hulpinstanties of politie. Angst om te worden beschouwd als een verrader van de eigen subcultuur kan hierbij ook een rol spelen.

Een indicatie voor de omvang van BDSM-beoefening in Nederland is afhankelijk van het domein waarover een dergelijke schatting wordt gemaakt. Gaat het over BDSM-fantasieën dan wordt wel het getal van een op de tien personen genoemd. Een indicatie voor de omvang van het daadwerkelijk praktiseren is vanzelfsprekend afhankelijk van de vraag wat we onder de noemer van BDSM scharen. Onze schatting van de omvang van de (harde) kern van BDSM-beoefenaren, ofwel degenen die regelmatig naar feesten gaan en/of actief zijn op sociale media, is dat er tussen de vijf- en tienduizend BDSM'ers in Nederland tot deze 'harde' kern behoren.

Ad 2 Aard, omvang en gevolgen van BDSM-misstanden in Nederland en de betrokkenheid van jonge en/of kwetsbare personen daarbij.

Er is geen representatief bevolkingsonderzoek beschikbaar waarmee de omvangsvraag kan worden beantwoord. Wel hebben we een websurvey gehouden onder deelnemers aan de websites Fetlife en BDSMzaken. De resultaten hiervan beschouwen we als indicatief; we kennen immers niet de mate van representativiteit. Deze survey wijst uit dat 23 procent van de respondenten zich wel eens misbruikt heeft gevoeld. ‘Zich wel eens misbruikt voelen’ is niet een unieke karakteristiek van de BDSM. Ook bij andere niet-BDSM relaties vindt misbruik plaats. Een ruime meerderheid van de respondenten van de websurvey is van mening dat misbruik minder voorkomt bij BDSM dan in de vanilla (reguliere) wereld. De verklaring hiervoor wordt door de respondenten vooral gezocht in enerzijds het vooraf doorspreken van wensen en grenzen bij BDSM en de relatief sterke sociale controle binnen de BDSM-scene.

Nadere analyse wijst uit dat de kans op ervaren misbruik het grootst is voor vrouwen en personen die als minderjarige hun debuut maken in de wereld van BDSM. De interviews met experts en BDSM’ers wijzen tevens uit dat onervarenheid het risico op misbruik vergroot. Verder wordt aangegeven dat kwetsbare personen, vanwege een psychische stoornis, een verhoogd risico lopen hun eigen grenzen onvoldoende te (her)kennen waardoor ze het risico lopen deze te (laten) overschrijden. De vraag, of mensen met een psychische stoornis zich extra aangetrokken voelen tot de wereld van BDSM, wordt tegengesproken door de – overigens beperkte – wetenschappelijke literatuur op dit gebied.

Op basis van de websurvey kan ongeveer twee derde van het ervaren misbruik worden gekarakteriseerd als het overschrijden van een harde grens (de consentoverschrijding). Het gaat dan meestal om een seksuele of een psychologische grens en minder om een fysieke grens die wordt overschreden. Het resterende deel van het misbruik speelt zich af in de relationele sfeer. Veelal wordt dan de omstandigheid genoemd dat de ander het spel onder valse voorwendselen speelt, waardoor de respondent zich (achteraf) misbruikt voelt. Meestal wordt de misbruikervaring door de respondenten afgedaan als een vervelende ervaring en niet meer dan dat. Is er sprake van een relatie waarin misbruik een meer structureel karakter heeft dan zijn de psychische gevolgen groter en kan het lastig zijn van deze relatie los te komen. Enkele van de ‘misbruikrespondenten’ geven aan zich inmiddels te hebben teruggetrokken uit de wereld van BDSM; anderen zeggen dit te overwegen. Fysieke gevolgen van misbruik worden af en toe gemeld, maar dit is eerder uitzondering dan regel. BDSM kan echter wel fysiek letsel met zich meebrengen zonder dat er sprake is van een misstand (ongeluk). Ongeveer een op de zeven respondenten van de websurvey geeft aan wel eens een arts te hebben bezocht naar aanleiding van BDSM-gerelateerd letsel.

BDSM'ers die een consentoverschrijding hebben meegemaakt, bespreken dit meestal eerst met hun 'speelpartner'. Als dit gesprek goed verloopt, zal de consentoverschrijding in de regel dan niet snel als een misbruikervaring worden bestempeld. Als diegene echter geen luisterend oor bij de ander vindt dan wordt wel sneller als misbruik gevoeld. Ruim 60 procent van degenen die zich misbruikt hebben gevoeld, bespreekt dit met andere BDSM'ers, familie en/of kennissen; een informele wijze van zorg. Slechts een klein percentage (rond de 5 procent) meldt het misbruik bij de politie en/of een zorginstelling.

Misbruik kan worden gemeld bij de politie, maar er zijn ook andere redenen voor BDSM'ers om naar de politie stappen. Zo kan er een melding worden gemaakt van misbruik bij een andere BDSM'er, van bedreiging of van stalking in verband met een BDSM-relatie/contact. In totaal hebben 26 respondenten uit de websurvey een melding (negen keer) of aangifte (zeventien keer) bij de politie gedaan. Een zoektocht in de politiestructuren geeft nagenoeg een zelfde opbrengst in aantal, namelijk 27 zaken. Hoewel we niet met zekerheid de websurvey en de zoektocht bij de politie aan elkaar kunnen koppelen, heeft het er alle schijn van – op basis van de beschrijving – dat meerdere zaken zowel in de websurvey worden genoemd, als in de systemen van de politie zijn getraceerd. Van de 27 zaken bij de politie, afkomstig uit de periode 2010 tot begin 2014, betreft het twaalf keer een melding en vijftien keer een aangifte.

Elf van de 27 zaken (waaronder zeven van de vijftien aangiften) zijn, omdat ze een strafrechtelijk vervolg hebben gekregen, getraceerd bij het Openbaar Ministerie. Deze zaken zijn te verdelen in zedenmisdrijven en geweldsmisdrijven conform het strafrechtelijk kader. Hoewel het relatief weinig zaken betreft, ondersteunen de resultaten de gedachte dat het lastig is om een zedenmisdrijf bewijstechnisch rond te krijgen bij BDSM. Een veroordeling voor geweld (mishandeling) lijkt daarentegen beter haalbaar. Als er sprake is van strafoplegging dan wordt er in alle gevallen (vijf) een gevangenisstraf opgelegd.

Ad 3 Strafrechtelijk kader rond BDSM in Nederland en in buurlanden

BDSM-beoefening in Nederland is in principe, bij instemming van beide partijen, niet strafbaar als er sprake is van eenvoudige mishandeling (met pijn en/of licht letsel). In theorie kunnen politie en justitie de beoefenaren van BDSM wel vervolgen als er sprake is van (gevaar voor) zwaar lichamelijk letsel; wederzijdse instemming is namelijk niet zonder meer een rechtvaardigingsgrond bij mishandeling met (mogelijk) zwaar letsel. Dit lijkt echter vooralsnog een theoretische optie, omdat we geen strafzaken uit Nederland kennen waarbij de overheid ambtshalve tot vervolging is overgegaan naar aanleiding van ernstig letsel bij BDSM. In het geval dat een van de betrokkenen bij BDSM aangifte doet van mishandeling, verkrachting of een ander strafbaar feit, dan is er uiteraard sprake van een andere situatie. Bij die situatie wordt uitgegaan van de onvrijwilligheid en is het voornamelijk de vraag of de aantijgingen kunnen worden bewezen. Met name de onderbouwing van dwang bij verkrachting blijkt in de praktijk lang niet altijd eenvoudig.

Er zijn accentverschillen in het wettelijk kader van Nederland in vergelijking met de drie onderzochte buurlanden. Duitsland lijkt de minste beperkingen te kennen in de wetgeving ten aanzien van de BDSM-beoefening, terwijl België het meest restrictief is. Nederland en het Verenigd Koninkrijk nemen een middenpositie in. Deze accentverschillen hebben vooral betrekking op de kwestie in welke mate BDSM als rechtvaardigingsgrond bij mishandeling wordt gezien.

Bij misstanden rond BDSM wordt in de regel mishandeling en/of een zedendelict ten laste gelegd. Bij mishandeling is er sprake van een generiek wettelijk kader, maar bij zedenmisdriven genieten nader omschreven groepen extra bescherming. Seks met kinderen onder de twaalf jaar is verboden (artikel 244 Sr.). Is de jongere onder de zestien jaar, maar wel ouder dan twaalf jaar, dan is seks in principe verboden (artikel 245 Sr.), maar het is ook niet de bedoeling van de wetgever dat vrijwillige seks tussen een 15-jarige en een 17-jarige wordt vervolgd. Een ongeschreven regel is dat het leeftijdsverschil tussen de oudere en de jongere tot 16 jaar niet groter dan vijf jaar moet zijn (pedofilie-criterium volgens de DSM). Als er sprake is van een echtelijke relatie, dan geldt het verbod niet. Ook in onze buurlanden (België, Duitsland en Verenigd Koninkrijk) wordt de leeftijdsgrens van zestien jaar aangehouden.

De Nederlandse strafwet kent tevens een aantal verbijzonderingen. Artikel 249, lid 1 stelt ontucht met eigen minderjarige (stief/pleeg)kinderen, evenals ontucht met aan iemand toevertrouwde minderjarigen, strafbaar. Hier ligt de leeftijdsgrens dus bij achttien jaar. Ditzelfde geldt voor prostitutie (cf. artikel 248a en 250 Sr). Artikel 249, lid 2 stelt ontucht in afhankelijkheidsrelaties strafbaar, zonder dat daarbij een leeftijdsgrens in acht wordt genomen. Tot slot beschermt artikel 243 Sr personen die (deels) buiten bewustzijn zijn dan wel een verstandelijke beperking hebben.

In het geval dat derden (familie, vrienden, kennissen of anderen) met behulp van de wet op willen treden tegen een BDSM-relatie, tegen de wil van de betrokkenen dan zijn de mogelijkheden beperkt tot specifiek beschermde groepen, namelijk jongeren onder de zestien jaar, personen met een geestelijk gebrek of minderjarige personen die in een afhankelijkheidsrelatie verkeren. Dit laat onverlet dat iedereen die kennis draagt van een strafbaar feit, ongeacht wie daarvan het slachtoffer is, van dit feit aangifte mag doen.

Ad 4 Beschikbare zorg bij BDSM-misstanden in Nederland en in buurlanden

Er zijn diverse meld- en adviespunten in Nederland waar degenen die zich slachtoffer voelen van een BDSM-misstand kunnen aankloppen. Deze punten zijn niet uitsluitend bedoeld voor problemen bij BDSM-beoefening, maar hebben een bredere invalshoek. Toegang tot gespecialiseerde zorg loopt in de regel via de huisarts. Sinds de stelselwijziging van 1 januari 2014 is er een ‘praktijkondersteuner huisarts GGZ’ toegevoegd aan de huisartsenpraktijk. Het is nog te vroeg om vast te stellen hoe deze poortwachter fungeert rond BDSM-vraagstukken. Als er vraag is naar gespecialiseerde zorg, dan komt deze zorgvraag meestal niet voort uit misstanden bij BDSM, maar eerder uit algemene psychische problematiek. Uit de resultaten van de websurvey

Aan handen en voeten gebonden

Mis(ver)standen rond BDSM-scenes en de toereikendheid van zorg en recht

blijkt dat de meeste respondenten die aankloppen bij de hulpverlening in verband met hun BDSM-voorkeur (uiteindelijk) bij een psycholoog terecht komen. In de ons omringende landen zijn er geen specifieke zorgvoorzieningen voor slachtoffers van misstanden bij BDSM. Evenals in Nederland zijn zij aangewezen op de reguliere zorgstructuren. Wel zijn er zowel in Nederland als in de ons omringende landen *kink friendly* therapeuten die zich hebben gespecialiseerd in de behandeling van klanten met een BDSM-voorkeur.

Ad 5 Functioneren Nederlandse stelsel rond aanpak van BDSM-misstanden

De algehele conclusie over het functioneren van het Nederlandse stelsel van recht en zorg rond misstanden bij BDSM is dat de drempel om hier gebruik van te maken voor een fors deel van de geënquêteerde BDSM-gemeenschap toch vrij hoog is. Daar zijn drie belangrijke redenen voor aan te wijzen. De eerste reden is positief, namelijk het bestaan van een sterk ontwikkelde vorm van zelfhulpconstructies binnen de BDSM-community. De andere twee redenen liggen in elkaars verlengde, te weten een lage maatschappelijke acceptatie van BDSM en onwetendheid dan wel onbegrip over BDSM.

Lang niet alle BDSM'ers zijn (daarom) open over hun voorkeur naar familie, vrienden en collega's en daarmee wordt de stap naar een hulpverlener of de politie moeilijker vanwege het risico dat hun BDSM-voorkeur daarmee bekend wordt. Ook heerst bij sommigen de angst dat een melding of hulpvraag Jeugdzorg of de RvdK in stelling zal brengen in verband met hun kinderen. Hulpverleners en politiefunctionarissen weten in de beleving van een aanzienlijk deel van de BDSM'ers onvoldoende over BDSM. De BDSM'ers verwachten daardoor al snel een negatieve ontvangst te zullen krijgen als ze bij deze professionals aankloppen naar aanleiding van een misstand; een verwachting die in hun ogen te vaak ook bewaarheid wordt.

Wat betreft het rechtstelsel lijkt er geen noodzaak tot het aanscherpen of uitbreiden van het wettelijk kader om misstanden bij BDSM aan te kunnen pakken. Wel blijft het een feit dat ouders met lege handen staan als de betrokkene zelf aangeeft tevreden te zijn met de situatie. Alleen als er sprake zou zijn van feitelijkheden die duiden op dwang zou er strafrechtelijk kunnen worden opgetreden. Een wetsartikel dat ouders de macht zou geven om in te grijpen in het leven van hun meerderjarige kinderen ondermijnt een van de basisprincipes van de (Nederlandse) rechtsstaat, namelijk het zelfbeschikkingsrecht, zoals ook vastgelegd in het EVRM.

Ongeveer een derde van de ondervraagde BDSM'ers die melding/aangifte hebben gedaan, zijn niet tevreden over de bejegening van de zijde van de politie. Hoewel het om kleine aantallen gaat en het niet duidelijk is van welke datum deze ervaring is, lijkt aandacht voor mogelijke verbeteringen op het gebied van de uitvoering bij de politie gerechtvaardigd.

Ten aanzien van het zorgstelsel geldt dat we niet zozeer verbeteringen zien in het stelsel zelf, maar wel bij de uitvoering. Daarbij kan worden gedacht aan beter zicht op hulpverleners die zich hebben gespecialiseerd in BDSM, bijvoorbeeld in de vorm van een landelijk overzicht dat

toegankelijk is voor iedereen die in de zorg werkt waardoor het doorverwijzen naar hulpverleners op een meer adequate wijze kan gebeuren. Verder behoort het opzetten van een intervisiegroep van kink-vriendelijke hulpverleners in het kader van verdergaande professionalisering tot de mogelijkheden.